



DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2026-5-19>  
УДК 75.01:141.32](477)"195/199"  
ORCID ID: 0009-0000-6545-6445

**Ярослав Леонєць**

*аспірант кафедри живопису та композиції  
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури  
yaroslav.leonets@naoma.edu.ua*

*Науковий керівник – І. Солярська-Комарчук, кандидатка філософських наук, доцентка  
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури*

## ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ВТРАТ В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

**Анотація.** *Мета статті* – на основі визначення явища «екзистенційна втрата», здійснити спробу переосмислення художньої мови митців другої половини ХХ ст., котрі розкривали тему людської вразливості під час соціально-історичних катастроф. Розглянуто еволюцію художнього мислення від періоду «хрущовської відлиги» (1950-х років), через десятиліття застою та андеграунду (1960-ті – 1980-ті) до періоду відновлення незалежності. Проаналізовано ключові мистецькі концепції, художні течії та творчість видатних митців, які втілили драматичну екзистенцію людини в контексті історичних катастроф, політичного гніту та духовного пошуку. Здійснено системний аналіз творчості художників-шістдесятників, представників мистецького андеграунду 1970–1980-х років та пошукувачів нових форм художньої виразності. **Методи.** Дослідження ґрунтується на поєднанні герменевтичного аналізу живописних творів, структурно-образного аналізу художньої форми та інтерпретації мистецьких текстів у контексті екзистенційної філософії й теорії культурної травми, що дає змогу виявити латентні смисли досвіду втрат у візуальній мові українського живопису другої половини ХХ століття. **Результати.** У дослідженні виявлено, що послідовний перехід від модифікованих форм соціалістичного реалізму й «сурового стилю» до експресіоністичних, символічних та андеграундних практик зумовив появу нової візуальної мови осмислення екзистенційних втрат, у якій індивідуальний досвід митця поєднується з колективною травмою суспільства та формує альтернативні наративи пам'яті й ідентичності. **Висновок.** Тема екзистенційних втрат в українському живописі другої половини ХХ ст. постає осердям художнього мислення, поєднуючи індивідуальний досвід митця з колективною травмою суспільства та перетворюючи живопис на простір духовної резистенції, збереження пам'яті та пошуку нових моделей ідентичності.

**Ключові слова:** українське мистецтво, живопис, екзистенціалізм, втрата, експресіонізм, андеграунд, символізм, мистецька культура, ХХ століття.

**Yaroslav Leonets**

*PhD Student at the Department of Painting and Composition  
National Academy of Fine Arts and Architecture  
yaroslav.leonets@naoma.edu.ua*

*Academic supervisor – I. Solarska-Komarchuk, PhD in Philosophy, Associate Professor  
National Academy of Fine Arts and Architecture*

## ARTISTIC INTERPRETATION OF EXISTENTIAL LOSSES IN UKRAINIAN PAINTING OF THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

**Abstract.** *The aim of the article* is, based on the definition of the phenomenon of «existential loss», to attempt a reconsideration of the artistic language of artists of the second half of the 20th century who revealed the theme of human vulnerability during socio-historical catastrophes. The evolution of artistic thinking is examined from the period of the «Khrushchev Thaw» (1950s), through the decades of stagnation and the underground (1960s–1980s), to the period of independence. The author analyzes key artistic concepts, artistic movements, and the work of prominent artists who embodied the dramatic human existence in the context of historical catastrophes, political oppression, and spiritual search. A systematic analysis is carried out of the work of the «Sixtiers», representatives of the artistic underground of the 1970s–1980s, and seekers of new forms of artistic expression. **Methods.** The research is based on a combination of hermeneutic analysis of paintings, structural and figurative analysis of artistic form, and the interpretation of artistic texts in the context of existential philosophy and the theory of cultural trauma, which makes it possible to reveal latent meanings of the experience of loss in the visual language of Ukrainian painting of the second half of the 20th century. **Results.** The study reveals that the gradual transition from modified forms of socialist realism and the «severe style» to expressionist, symbolic, and underground

practices led to the emergence of a new visual language for interpreting existential losses, in which the individual experience of the artist is combined with the collective trauma of society and shapes alternative narratives of memory and identity. **Conclusion.** The theme of existential losses in Ukrainian painting of the second half of the twentieth century appears as the core of artistic thinking, combining the individual experience of the artist with the collective trauma of society and transforming painting into a space of spiritual resistance, preservation of memory, and the search for new models of identity.

**Key words:** Ukrainian art, painting, existentialism, loss, expressionism, underground, symbolism, artistic culture, twentieth century.

**Постановка проблеми.** Тема екзистенційної втрати належить до найглибших і найболочіших проблем людської цивілізації. Варто нагадати, що переживання втрати стало провідним саме у філософській концепції екзистенціалізму. Екзистенціалізм як філософське вчення позиціонує людину як унікальну духовну істоту, здатну до вибору власної долі. Основним положенням екзистенціалізму є постулат: екзистенція (існування) переує есенції (сутності) [1]. Визначальні риси екзистенціалізму прямо перегукуються з такими темами українського живопису другої половини ХХ ст., як абсурдність буття, страх, відчай, самотність, страждання, смерть, які з'являються у творчості тих українських художників, які переживають драму екзистенційної втрати; відчуженість та протидія суспільству – художники часто протистояли офіційній ідеології, втілюючи свій внутрішній конфлікт через образи деформованих фігур та символи руйнування; поняття відчуженості й абсурдності як взаємопов'язані явища, особливо в прихованій критиці тоталітарної системи; свобода особистості як вища життєва цінність – художники часто розглядали свободу творчості як антидот тоталітарному контролю; існування людини як драма свободи – твори часто містили напруженість вибору, конфлікту між внутрішнім світом та зовнішніми обставинами.

Науковець Т. Прокопович влучно зазначив, що «... наявність факторів експресії у творах мистецтва пов'язана з внутрішніми та зовнішніми чинниками, що формують емоційний стан художника» [2].

У мистецтві ХХ ст., особливо в його катаклізмах світових воєн, революцій та тоталітарних режимів, художники різних культур звертались до цієї теми як до засобу осмислення трагічної невлаштованості людського буття [3]. У ХХ ст. український народ пережив страшні трагедії: демографічні втрати через Голодомор 1932–1933 рр., Другу світову війну, репресії сталінської епохи та довгі десятиліття ідеологічного гніту. Всі ці трагічні події залишили незагойні рани в колективній пам'яті народу [4]. Український живопис другої половини ХХ ст. став унікальним смисловим полем, у межах якого художники-інтелігенти

намагались артикулювати те, що було заборонене в офіційному дискурсі [5; 6]. Це мистецтво розвивалося в тяжких умовах радянської влади, яка контролювала офіційну сферу через метод соціалістичного реалізму [7], та розквітало в андеграундних студіях, галереях-квартирах та приватних колекціях митців, які прагнули художньої свободи.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Еволюція українського мистецтва ХХ ст. глибоко досліджена у працях авторитетних мистецтвознавців, зокрема, у статті Г. Скляренко. Публікація дослідниці «Українське мистецтво другої половини ХХ століття: регіональні проблеми і загальний контекст» (2009) стала фундаментальною працею [5]. Її системний аналіз розвитку українського мистецтва у другій половині ХХ ст. відзначається особливою увагою до регіональних варіацій. В роботі «Дві історії українського мистецтва ХХ століття: у виданнях 1971 та 2007 років» Г. Скляренко аналізує концептуальні засади двох академічних видань та їхні відмінності [6]. Дослідниця Н. Братюк у статті «Експресіонізм як прояв індивідуальності у творчості Д. Довбошинського, В. Патики, І. Завадовського у львівському мистецькому середовищі 1970-х років» проаналізувала вияв творчої індивідуальності львівських художників у контексті експресивної манери виконання. Вона з'ясувала, що «... експресивність стала органічною складовою частиною живопису, притаманною львівській мистецькій школі 1970-х років» [8]. Дослідник О. Федорук у статті «Від арт-бізнесу – до національного мистецтва» виділив чотири етапи розвитку українського мистецтва у ХХ столітті. Така періодизація стала основою для багатьох подальших досліджень. Екзистенціалізм як філософська парадигма вплинув на світове мистецтво, позиціонує людину як унікальну духовну істоту, здатну до вибору власної долі [1]. У контексті українського мистецтва художники, попри ідеологічні обмеження, знаходили шляхи для художньої артикуляції екзистенціальних істин через формально складніші засоби: метафори, символи, деформовані фігури, агресивну колористику та агонічні композиції [5]. 1970–1980-ті роки, відомі як період «застою» у радянській історії, стали для

українських художників часом занурення у приватне життя та найбільш глибокого художнього експериментування [6; 9]. Мистецький андеграунд розвивав більш відкриті форми художньої критики у приватних майстернях та квартирах, де митці могли наважитися на агресивні формальні експерименти та відвертіше висловлювати свою відчуженість від офіційної культури.

**Метою** даної статті є дослідження еволюції художнього осмислення теми втрати в українському живописі другої половини ХХ ст., виявлення художньо-образних стратегій, розроблених митцями для вираження екзистенційного конфлікту, та визначення того, як художнє мислення розвивалось від офіційно контрольованих форм соціалістичного реалізму через експресіоністичні та символістичні інновації до постмодерних переосмислень пам'яті й ідентичності.

**Виклад основного матеріалу.** У повоєнний період, що припав на 1950-ті роки, українці були безсумнівно сильно травмовані болючими втратами. Загальні демографічні втрати під час Другої світової війни становили близько 8 мільйонів загиблих. З України було вивезено понад 330 тисяч музейних експонатів, знищено понад 50 мільйонів книг, повністю зруйновано матеріальну базу інститутів Академії наук. Однак із середини 1950-х років, особливо після ХХ з'їзду КПРС (1956), у суспільстві розпочалася так звана «хрущовська відлига» – період деякої лібералізації суспільного життя, який дав змогу художникам розпочати переосмислення попередніх десятиліть з дещо більшою свободою самовираження [4]. Варто зазначити, що «...мистецтво першої половини розвивалося у різних, навіть протилежних ідейних контекстах: в західних регіонах України, в Галичині, Закарпатті формувалися виразні модерністичні мистецькі рухи», а в радянській Україні хоч і були певні новаторські пошуки, але, на жаль, їх обірвав офіційний єдиний метод соцреалізму [5]. Отже, тема наслідків страшної війни 1939–1945 рр. стала потужним фактором осмислення цінності людського життя. Прийшло усвідомлення домінування системного нарративу, котрий легко жертвує індивідуальним (особистим) заради функціонування системи. Тому тема екзистенції, існування особистості у повноті її внутрішніх переживань та почувань, стала провідною у багатьох українських митців.

Упродовж другої половини ХХ ст. тема Другої світової війни в українському мистецтві переживає трансформацію від героїко-пафосного канону

до інтимного, травматичного й рефлексивного осмислення [6]. Якщо ранні повоєнні роботи зосереджені на образі «переможця» та колективному відбудовчому пориві, то з 1960–1970-х років художники дедалі частіше звертаються до мотивів порожніх просторів, зруйнованих ландшафтів, тілесної крихкості й «німих» слідів насильства, які репрезентують не стільки історію битв, скільки психологію пережитої катастрофи [10]. Екзистенційна втрата постає не лише як смерть конкретної людини, а як руйнування довіри до світу, відчуття безповоротної зміни життєвого горизонту [1]. Живопис стає «археологією пам'яті», де зруйнований дім, спустошений інтер'єр, деформована постать виявляють невидимі шари травм, які не могли бути проговорені в офіційному дискурсі [4; 11]. Цей процес супроводжується переходом від зовнішнього опису подій до метафоричного вираження психологічних станів – страху, самотності, безвиході [2].

Наприкінці 1960-х років в Україні формується неофіційне мистецтво, яке розвивається поза системою державних виставок, у приватних майстернях, квартирах та напівлегальних ініціативах. Мистецький андеграунд стає простором, де художники могли уникнути цензури й реалізувати індивідуальні програми, часто протилежні офіційній ідеології [9]. Для цього середовища характерні посилені увага до внутрішнього досвіду, екзистенційних тем, індивідуальної свободи та критичне ставлення до тоталітарної нормативності [11]. Неофіційні митці кодують досвід втрат у метафоричних структурах: фрагментарних тілах, ущільнених просторах, образах закритих вікон, заграбованих інтер'єрів, знівечених ландшафтів [10]. Через експресивну деформацію форми, контрастну колористику та символічні сюжети вони створюють альтернативну візуальну мову, де втрата стає способом існування художньої форми [2; 12].

У другій половині ХХ ст. українські художники усвідомлюють власну національну, культурну та екзистенційну ідентичність як таку, що суперечить імперським і радянським моделям «радянської людини» [5]. Самоідентифікація митця виходить поза межі ролі «ілюстратора» офіційної історії й набуває виміру свідка, учасника й інтерпретатора травматичних подій [1]. Тема втрати пов'язана не тільки з воєнним досвідом, але й з колоніальною політикою, нищенням культурної спадщини, репресіями проти інтелігенції та постійною загрозою маргіналізації української культури. Живопис стає простором відновлення

суб'єктності – через повернення до локальних історій, національних символів, травматичних топосів, які художники вписують у ширший екзистенційний наратив про крихкість людського буття та гідність спротиву [6; 10].

Серед покоління зрілих митців 1950-х – 1960-х років варто виділити творчість І.-В. Задорожного, який, використовуючи художньо-образні методи «суворого стилю», формує власну стилістичну мову, де тема повоєнних втрат артикулюється через монументальні, узагальнені образи селян і матерів, які несуть у собі пам'ять про трагедію [6]. Його полотна «Портрет матері» (1959), «Селянка» (1960-ті) демонструють стриману колористику з домінуванням землястих тонів, напружену композицію з ефектом внутрішнього тиску та психологізм поглядів, що контрастують з офіційним пафосом відбудови. І.-В. Задорожний досягає цього через узагальнення рис обличчя до архетипних форм, що робить персонажі носіями колективної травми цілого покоління [5]. Формуючи художні образи, митець розробив свою творчу методологію, осмислюючи втрати: узагальнені монументальні фігури – люди як носії колективної травми, де індивідуальні риси розчинені у типізованому образі селянина, як відлуння воєнних подій; стримана, важка колористика з локальними акцентами втоми – переважання охристо-сірих тонів з мінімальними теплими плямами, що підкреслюють фізичне та душевне виснаження; напружена композиція з ефектом внутрішнього тиску – щільне заповнення полотна масивними формами без «дихання» простору, що створює клаустрофобію існування. Таким чином, І.-В. Задорожний у межах дозволеного стилю транслює екзистенційну напругу повоєнного покоління, готуючи ґрунт для подальших неофіційних пошуків [11].

Нове покоління українських митців 1970-х – 1980-х років, які не були прихильниками соцреалізму, надзвичайно гостро реагували своєю творчістю на брутальне нищення особистості в угоду системі. Такою, зокрема, була творча позиція А. Горської. У 1970-х роках вона створює експресіоністські полотна, де екзистенційна втрата набуває форми символічних композицій і деформованих фігур, що відображають досвід репресій, андеграундних пошуків та боротьби з системою. Її творчість трагічно обірвалася в 1970 році внаслідок політичного вбивства, що стало свідченням страшного, вбивчого розколу між художником і тоталітарним режимом [11]. У роботах цього

періоду А. Горська використовувала різку деформацію форм, символічну колористику та фрагментований простір для передачі теми насильства і руйнування [8]. Формуючи художні образи, вона виділяє свої методи, осмислюючи втрати: експресивна деформація форм – крихкість людського буття через розчленовані, «зламани» тіла, що символізують фізичне та духовне нищення; символічна колористика – червоний/чорний як знаки крові, насильства та ночі репресій, з різкими контрастами, що створюють ефект внутрішнього крику; фрагментований простір – ефект руйнування й безвиході через розірвані композиції, відсутність перспективи та «провалів» у полотні. А. Горська стає символом не лише художнього, але й громадянського спротиву, де живопис перетворюється на акт свідчення про невідворотність втрат у боротьбі за свободу.

**Висновки і перспективи використання результатів дослідження.** Український живопис другої половини ХХ ст. демонструє, що тема екзистенційних втрат є центральним смисловим полем, у межах якого формуються як офіційні, так і неофіційні художні стратегії. Від модифікованих форм соціалістичного реалізму та «суворого стилю» до експресіоністичного андеграунду осмислення втрат зумовлює перехід від зовнішньо героїчного наративу до інтимного, травматичного погляду на людину й історію. Тема екзистенційної втрати не була просто формальною експериментацією, а відображала глибокий персональний конфлікт художників, які намагались зберегти людську гідність і творчу свободу. Вищеописані стилістичні пошуки І.-В. Задорожного та А. Горської є яскравим підтвердженням цього процесу. Живопис став не лише засобом збереження пам'яті про війни, репресії та культурні руйнування, але й простором для формування альтернативної ідентичності.

Перспективи використання отриманих результатів пов'язані з подальшою розвідкою екзистенційної проблематики в українському мистецтві, зокрема в контексті новітніх воєнних травм, а також із поглибленням міждисциплінарних досліджень, що поєднують мистецтвознавство, філософію, культурну пам'ять і травматологію. Результати можуть бути застосовані в освітніх програмах з історії українського мистецтва, у музейних та кураторських практиках, спрямованих на репрезентацію трагічного досвіду ХХ ст., а також як методологічна основа для аналізу візуальних стратегій осмислення втрат у сучасному українському мистецтві.

**Список використаних джерел**

1. Екзистенціалізм. *Вікіпедія*. 2024. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екзистенціалізм> (дата звернення: 04.01.2026).
2. Прокопович Т. Експресія у творах мистецтва: аналіз емоційних факторів. *Мистецтвознавчий журнал*. 2016. № 35. С. 35–45.
3. Мистецтво під час війни: художники про життя, роботу та творчість. *Harper's Bazaar Ukraine*. 2025. 23 лютого. URL: <https://harpersbazaar.com.ua/culture/art/mystetstvo-pid-chas-viyny-khudozhnyky-pro-zhyttya-robotu-ta-tvorchist/> (дата звернення: 04.01.2026).
4. Українська культура повоєнного часу. *Вікіпедія*. 2013. 23 квітня. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська\\_культура\\_повоєнного\\_часу](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_повоєнного_часу) (дата звернення: 04.01.2026).
5. Скляренко Г. Українське мистецтво другої половини XX століття: регіональні проблеми і загальний контекст (частина перша). *Спеціалізований семінар етнологів*. 2009. № 1. С. 67–78. URL: <https://sm.etnolog.org.ua/zmist/2009/1/67.pdf> (дата звернення: 04.01.2026).
6. Скляренко Г. Дві історії українського мистецтва XX століття: у виданнях 1971 та 2007 років. *Народознавчі зошити*. 2024. Вип. 6 (180). С. 1509–1530. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2024-6/21.pdf> (дата звернення: 04.01.2026).
7. Соціалістичний реалізм. *Вікіпедія*. 2024. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалістичний\\_реалізм](https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалістичний_реалізм) (дата звернення: 04.01.2026).
8. Братюк Н. Експресіонізм як прояв індивідуальності у творчості Д. Довбошинського, В. Патики, І. Завадовського у львівському мистецькому середовищі 1970-х років. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36 (1). С. 23–35. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-4> (дата звернення: 04.01.2026).
9. Скляренко Г. Українське мистецтво другої половини XX століття: регіональні проблеми і загальний контекст. *Українські культурні студії*. 2009. С. 1–45. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/27588> (дата звернення: 04.01.2026).
10. Танатологія: уявлення про смерть у міфології та мистецтві. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія*. Вип. 72. С. 37–45. 2024. URL: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v72/37.pdf> (дата звернення: 04.01.2026).
11. Смирна Л. В. *Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві* [Монографія]. Київ: Фенікс. 2017. С. 261. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Smurna\\_Lesia/Stolittia\\_nonkonformizmu\\_v\\_ukrainskomu\\_vizualnomu\\_mystetstvi.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Smurna_Lesia/Stolittia_nonkonformizmu_v_ukrainskomu_vizualnomu_mystetstvi.pdf) (дата звернення: 04.01.2026).
12. Експресіонізм. *Вікіпедія*. 2024. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Експресіонізм> (дата звернення: 04.01.2026).

**References**

1. *Ekzystentsializm* [Existentialism]. (2024). *Wikipedia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екзистенціалізм> [in Ukrainian].
2. Prokopovych, T. (2016) *Ekspresiiia u tvorakh mystetstva: analiz emotsiinykh faktoriv*. [Artistic Expression: Concepts and Forms]. *Mystetsvoznavchyy zhurnal* [Art History Journal]. 35, 35–45.
3. *Mystetstvo pid chas viiny: khudozhnyky pro zhyttia, robotu ta tvorchist* [Art during the war: artists on life, work and creativity]. (2025). *Harper's Bazaar Ukraine*. Retrieved from: <https://harpersbazaar.com.ua/culture/art/mystetstvo-pid-chas-viyny-khudozhnyky-pro-zhyttya-robotu-ta-tvorchist/> [in Ukrainian].
4. *Ukrainska kultura povoiennoho chasu* [Ukrainian culture in the post-war period]. (2013). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська\\_культура\\_повоєнного\\_часу](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_культура_повоєнного_часу) [in Ukrainian].
5. Skliarenko, H. (2009). *Ukrainske mystetstvo druhoi polovyny XX stolittia: rehionalni problemy i zahalnyi kontekst (chastyna persha)* [Ukrainian art of the second half of the twentieth century: regional problems and general context (part one)]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy* [Ethnic History of the Peoples of Europe], 1, 67–73. Retrieved from: <https://sm.etnolog.org.ua/zmist/2009/1/67.pdf> [in Ukrainian].
6. Skliarenko, H. (2024). *Dvi istorii ukrainskoho mystetstva XX stolittia* [Two histories of Ukrainian art of the 20th century]. *Naukovi zapysky* [Scientific Notes], 6, 21–32. Retrieved from: <https://nz.lviv.ua/archiv/2024-6/21.pdf> [In Ukrainian].
7. *Sotsialistichniy realizm* [Socialist realism]. (2024). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалістичний\\_реалізм](https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалістичний_реалізм) [in Ukrainian].
8. Bratiuk, N. (2021). *Ekspresionizm yak proiav indyvidualnosti u tvorchosti D. Dovboshynskoho, V. Patyka, I. Zavadovskoho u lvivskomu mystetskomu seredovyschi 1970-kh rokiv* [Expressionism as a Manifestation of Individuality in the Works of D. Dovboshynsky, V. Patyka, and I. Zavadovsky in the Lviv Artistic Environment of the 1970s]. *Aktualni pyannia humanitarnykh nauk* [Current Issues in the Humanities], 36(1), 24–30. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-4> [in Ukrainian].
9. Skliarenko, H. (2009). *Ukrainske mystetstvo druhoi polovyny XX stolittia: rehionalni problemy i zahalnyi kontekst* [Ukrainian Art of the Second Half of the 20th Century: Regional Issues and General Context], *Ukrainski kulturni studii* [Ukrainian cultural studies]. Kyiv: NAN Ukrainy. 1–45. Retrieved from: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/27588> [in Ukrainian].

10. *Tanatolohiia: uivlennia pro smert u mifolohii ta mystetstvi* [Thanatology: ideas of death in mythology and art]. (2024). *Visnyk filolohii* [Journal of Philology], 72, 37–45. Retrieved from: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v72/37.pdf> [in Ukrainian].

11. Smirna, L. V. (2017). *Stolittya nonkonformizmu v ukrainskomu vizualnomu mystetstvi* [Century of nonconformism in Ukrainian visual art] [Monograph]. Kyiv: Feniks. 261. Retrieved from: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Smyrna\\_Lesia/Stolittya\\_nonkonformizmu\\_v\\_ukrainskomu\\_vizualnomu\\_mystetstvi.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Smyrna_Lesia/Stolittya_nonkonformizmu_v_ukrainskomu_vizualnomu_mystetstvi.pdf) [in Ukrainian].

12. *Ekspresionizm* [Expressionism]. (2024). *Wikipedia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Експресіонізм> [in Ukrainian].



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026  
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026  
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.04.2026